

KONFERENCE „CESTA ZA SVOBODOU: ČESKOSLOVENŠTÍ LETCI V PERUTÍCH BRITSKÉHO KRÁLOVSKÉHO LETECTVA A JEJICH OSUDY PO NÁVRATU DO STŘEDNÍ EVROPY“

Ondřej Štěpánek

V pondělí 2. 12. 2019 se uskutečnila v prostorách Lidické galerie konference nazvaná „Cesta za svobodu: Českoslovenští letci v perutích britského Královského letectva a jejich osudy po návratu do střední Evropy“. Tato celodenní akce byla pořádána ve spolupráci Památníku Lidice a Národního muzea. Patřila rovněž k doprovodným programům výstavy Rytíři nebes souběžně konané v Historické budově Národního muzea.

Jedním z motivů konference bylo připomenutí osmdesátého výročí roku 1939, kdy opustila okupovaný protektorát Čechy a Morava řada převážně mladých mužů, kteří chtěli bojovat za obnovení svobody ve své zemi. Mnohé z nich zavedla často velmi komplikovaná cesta vedoucí přes další státy až do Velké Británie a služeb tamního Královského letectva (Royal Air Force). Konference představovala zejména pestré životní příběhy čs. příslušníků v RAF – kromě válečného působení příspěvky reflektovaly i jejich předválečné a poválečné osudy. Další výstupy pak řešily historický válečný kontext včetně dílčích událostí spjatých s působením Královského letectva, např. průběh jednoho z leteckých střetnutí britských letadel se stíhacími letouny Luftwaffe nad územím protektorátu.

Akci slavnostně zahájila okolo desáté hodiny dopoledne tehdejší ředitelka Památníku Lidice Martina Lehmannová, tehdejší ředitel Historického muzea Národního muzea Ma-

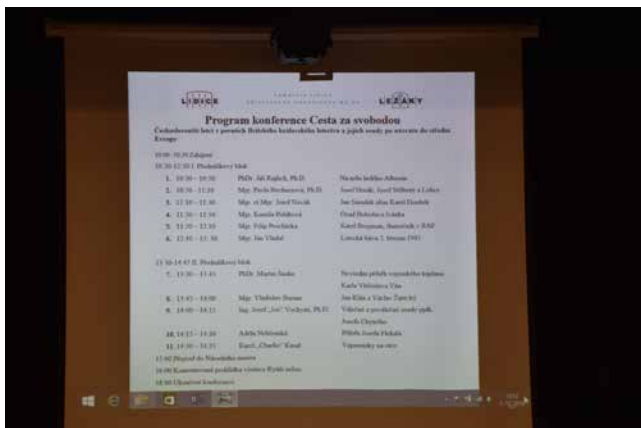

Obr. 2. Přivítání účastníků konference tehdejší ředitelkou Památníku Lidice Martinou Lehmannovou, foto: Roman Škoda, Památník Lidice.

rek Junek a zástupkyně velvyslance Spojeného království Velké Británie a Severního Irska v České republice Lucy Hughes. Konference se zúčastnilo přibližně padesát účastníků, kteří si mohli vyslechnout ve dvou blocích jedenáct přibližně patnáctiminutových referátů doplněných zpravidla o audiovizuální prezentace.

Úvodní kontextový referát nazvaný totožně se staršími publikacemi autora, tj. „Na nebi hrdého Albionu“, přednesl významný český historik oblasti letectví Jiří Rajlich z Vojenského historického ústavu v Praze, autor mnoha odborných publikací soustředících se na RAF, jenž se zaměřuje především na působení čs. příslušníků v nich.

Rovněž historie místa konání konference, středočeské obce Lidice ležící u Kladna, je s válečným působením RAF zásadně spjata. Dne 10. června 1942 byla většina v obci žijících mužů zastřelena, mnozí další obyvatelé (včetně žen a dětí) zemřeli následně a původní obec byla srovnána se zemí jako odvěta za údajnou spoluúčasť tamních obyvatel na vojenském útoku uskutečněném v květnu 1942 J. Gabčíkem a J. Kubišem na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Mezi rodáky obce totiž patřili českoslovenští letci RAF – Josef Horák a Josef Stříbrný. Právě životní osudy těchto dvou obyvatel původních Lidic představila ve svém příspěvku Pavla Bechnerová z Památníku Lidice.

Obr. 1. Prezentace programu konference v místě jejího konání, foto: Roman Škoda, Památník Lidice.

Obr. 3. Pohled na sál s návštěvníky konference, foto: Roman Škoda, Památník Lidice.

Josef Horák s Josefem Stříbrným vystudovali Vojenskou akademii v Hranicích na Moravě a následně se stali stíhacími piloty. Po příchodu nacistů byli z armády propuštěni a na sklonku roku 1939 se dostali za protektorátní hranice na Slovensko. Po náročném dalším přesunu přes Střední východ a Francii doputovali po její kapitulaci až do Velké Británie. Na britské půdě se stali v červenci 1940 součástí 311. československé bombardovací peruti RAF. Zprávu o vyhlazení Lidic se dozvěděli z BBC. Pilot Josef Horák po únorovém převratu opět emigroval a přidal se znovu k Royal Air Force. Po pádu letadla při tréninkovém letu na počátku roku 1949 zahynul. Navigátor Josef Stříbrný byl po převratu propuštěn z armády, následně zatčen a uvězněn

mj. za rozvracení republiky. Na konci 60. let byl rehabilitován, zemřel v roce 1976 na rakovinu plic. Jejich jména jsou dodnes tématem četných diskusí a vyvolávají rovněž dlouhodobě rozporuplné pohledy politických zástupců spjatých s obcí Lidice, včetně otázek spojených s jejich případným připomínáním přímo v obci formou památníku.

Jan Novák z Historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity přednášel o zajímavém životním osudu nespoutaného Jana Smudka alias Karla Doubka. Ten se narodil 8. září 1915 v Bělé nad Radbuzou. Na konci 30. let se aktivně zapojil do boje s okupačními silami. Jeho osud značně poznamenala smrt vrchního strážmistra německé pořádkové policie Wilhelma Kniesta, který zemřel na následky střelných poranění po střetu se Smudkem a jeho spoluzákem Františkem Petrem. Při prvním pokusu o zatčení Jana Smudka byl zástupce klatovského gestapa postřelen a Smudkovi se podařilo v nastalém zmatku uprchnout. Při svém následném útěku zastřelil v následujících dnech dva příslušníky německé finanční stráže. Postupně se kolem Jana Smudka začala vytvářet lidová legenda spojená rovněž s přezdívkou „Nepolapitelný Jan“. I přes usilovné pátrání se ho protektorátním úřadům nepodařilo najít, Jan Smudek totiž již na počátku dubna 1940 opustil převaděčskou linkou hranice protektorátu a pokračoval přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii, Blízký východ či Francii, kde se mj. zúčastnil i ústupových bojů, až do Velké Británie. Tam dorazila jeho skupina až v březnu 1941. V závěru roku vstoupil do služeb RAF pod krycím jménem Karel Doubek. V královském letectvu působil mj. jako navigátor-radiooperátor československé B letky 68. noční stíhací peruti. Příběh Jana Smudka

Obr. 4. Prezentace Pavly Bechnerové o J. Horákovi a J. Stříbrném, foto: Roman Škoda, Památník Lidice.

Aufruf!

Gefährdet wird nach Johann Smudek, der am 20. März 1940 in Taus einen Mordversuch an einem Mitgliede der Polizei beging und sich an einem unbekanntem Orte verbirgt.

Nach dem Ergebnisse der bisherigen Untersuchungen hat der Genannte außerdem am 23. März 1940 Nord an zwei deutschen Finanzhilfsorganen in Březí begangen.

Johann Smudek ist 25 Jahre alt, nach Rudweis zuständig, wohnhaft zuletzt in Taus, Máchovastraße 138, ledig, Student der Gewerbeschule in Kladno. Er ist ca. 184 cm groß, breitschultrig, hat braune lebende Backennochen, lichterbraune Haare mit Scheitel auf der linken Seite stark kurzschichtig; über der linken Wange hat er eine wagerechte Spur von einem starken Kratzer. Er trägt jetzt einen mausegrauen Anzug mit langen Ärmeln und vielleicht auch einen dunklen Mantel (soj. Unterrockmantel) und einen weichen Hut der gleichen Farbe.

Zuletzt wurde er am 25. März 1940 in Tschernikau im politischen Bezirk Taus gefangen.

Die gesamte Bevölkerung wird dringend aufgefordert, den Sicherheitsorganen in jeder Weise bei der Ausforschung des Verbrechers beifällig zu sein.

Jedermann ist verpflichtet, sogleich dem nächsten Gendarmerieposten oder der nächsten Regierungs-Polizeibehörde jeden Umstand bekannt zu geben, der zur Ausforschung und Verhaftung des Genannten beitragen kann.

Wer dem Genannten Unterschlupf oder sonstige Hilfe gewährt, oder Angaben verschweigt, die zu seiner Ausforschung dienen können, macht sich des Verbrechens der Begünstigung schuldig und wird nach dem Gesetze auf das strengste bestraft werden.

Ich mache aufmerksam, daß die Stadt Taus eine Belohnung von 20.000 K für jedermann ausgesetzt hat, der die Sicherheitsorgane auf die Spur des Täters bringt.

Vorsicht! Der Täter ist ein rücksichtsloser und gewalttätiger Mensch, der gegen jedermann sofort von der Schußwaffe Gebrauch macht.

Am 27. März 1940.

Der Landespräsident:

Bienert c. h.

Verlag der Landesbehörde in Prag - 2708 47/3300/1940

VÝZVA!

Pátrá se po Janu Smudkovi, který se dne 20. března 1940 dopustil v Domažlicích pokusu vraždy na členu policie a ukrývá se nyní neznámo kde.

Podle dosavadního výsledku šetření dopustil se jmenovaný též vraždy dvou pomocných říšských finančních orgánů, spáchané v Březí dne 23. března 1940.

Jan Smudek jest 25 letý, příslušný do Českých Budějovic, bytem posléze v Domažlicích, Máchova ul. 138, svobodný, studující průmyslové školy na Kladně. Jest asi 180 cm vysoký, širokých ramen, vyčnívajících lícových kostí, světlé kaštanových vlasů, rozčleněných na levé straně pěšinkou; jest silně krátkozraký a přes pravé oko má vodorovnou stopu po značnějším škrábnutí. Je nyní oděn v sedavý oblek s dlouhými kalhotami a snad má také dlouhý tmavý kabát s vlasem (tak zv. hubertus) a měkký klobouk téže barvy.

Naposledy byl spatřen dne 25. března 1940 v Černíkově v politickém okrese domažlickém.

Všechno občanstvo se důtklivě vyzývá, aby všim způsobem přispělo bezpečnostním orgánům k vypátrání zločince.

Každý jest povinen nejbližší četnické stanici nebo nejbližšímu vládnímu policejnímu úřadu sdělit ihned vše, co může posloužiti k vypátrání a zatčení jmenovaného.

Kdo jmenovanému poskytne úkryt nebo jakoukoli jinou pomoc, nebo zamílčí údaje, sloužící k jeho vypátrání, dopouští se nadřezování zločinu a bude podle zákona potrestán co nejpřísněji.

Upozorňuji, že město Domažlice vypsalo odměnu 20.000 K pro každého, kdo přivede bezpečnostní orgány na stopu pachatelovu.

Pozor! Pachatel jest bezohledný násilník, který proti každému ihned použije střelné zbraně.

Zemský prezident:

BIENERT v. r.

Dne 27. března 1940.

Verlag der Landesbehörde in Prag - 2708 47/3300/1940

Obř. 5. Výzva – pátrání po J. Smudkovi, Sběrka Národního muzea.

byl spojen s aureolou národního hrdiny, na základě jeho příběhu byly též natočeny zahraniční filmy *Casablanca* (americký snímek, 1942) či *Uchinari Jani* (gruzínský film, 1943) nebo vydány komiksy. Po převratu se mu podařilo emigrovat do zahraničí, konkrétně do Francie. Zemřel v roce 1999. Autor příspěvku Jan Novák se chystá o Janu Smudkovi vydat publikaci.

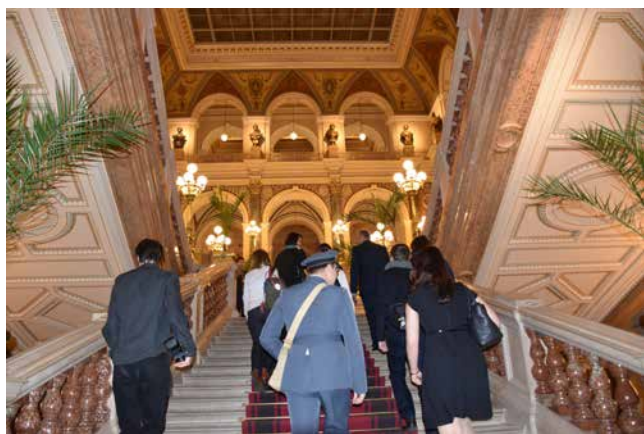
Následné příspěvky Kamily Polákové, Filipa Procházky i Jana Vladaře jsou ve formě recenzovaných článků součástí tohoto čísla časopisu Národního muzea. Kamila Poláková, ředitelka Národního památníku II. světové války v Hrabyni, který spravuje Slezské zemské muzeum v Opavě, připomněla ve své prezentaci kromě poutavých životních osudů Boleslava Ivánka rovněž téma významné převaděčské činnosti v oblasti Ostravska. Filip Procházka, mj. aktivní v Klubu vojenské historie 276th Sqdn. (reenacted) RAF, podrobně hovořil o tlumočnickovi z Trhové Kamenice Karlu Bergmannovi i tragickém osudu členů jeho rodiny. Jan Vladař ze Západočeské univerzity v Plzni na konferenci pojednal především o leteckých střetnutích v závěrečném roce války.

V druhém bloku po obědové pauze měli návštěvníci možnost poslechnout si konferenční výstupy Martina Jindy, Vladislava Buriana, Josefa Vochyána, Adély Nebřenské a Karla Kasala. Martin Jindra z Ústavu pro studium totalitních režimů návštěvníkům konference představil nevědní životní příběh vojenského kaplana Vítězslava Víta. Ten se narodil roku 1911 v severočeském Valtířově u Velkého Března. Po absolvování gymnázia se přihlásil na Husovu čs.

evangelickou bohosloveckou fakultu v Praze, na kněze byl vysvěcen v roce 1932 a stal se duchovním Církve československé. Vojenskou kariéru zahájil v červenci 1938, kdy složil zkoušku na důstojníka duchovní služby v záloze. Rovněž Vítězslav Vít emigroval za protektorátní hranice v závěru roku 1939 a po několika měsících již sloužil bohoslužby ve Francii. Po nucené evakuaci do Velké Británie se věnoval duchovní službě u RAF. V roce 1948 odcestoval do USA, kde nadále z pověření své církve působil jako duchovní. Zemřel v roce 1993.

Historik z Muzea Jindřichohradecka Vladislav Burian, který se tématům spojeným s RAF věnuje již od 80. let, představil osudy Jana Klána a Václava Žateckého, přičemž se ve velké míře zaměřil na období po únorovém převratu pod vedením KSČ. Jan Klán (narozený roku 1911) byl leteckým esem v bitvě o Francii, válečným stíhačem ve Velké Británii i v Sovětském svazu. Po válce pracoval na Československé ambasádě v Moskvě. Po únoru 1948 byl postaven mimo vojenskou službu, pracoval pro Národní památkový ústav v Českých Budějovicích. Kvůli perzekuci směřující na celou jeho rodinu byl nucen k druhé emigraci do Rakouska, posléze do Velké Británie a Spojených států amerických, kde zemřel v roce 1986.

Václav Žatecký (narozený roku 1902) byl od června 1940 do prosince 1942 vězněn Francouzi na jihu Maroka v Tizmitu, po osvobození spojenci a přepravě do Velké Británie byl až do konce 2. světové války letcem 311. čs. bombardovací peruté RAF. Od roku 1946 působil v Česko-

Obr. 6. Zakončení konference v Národním muzeu, foto: Roman Škoda, Památník Lidice.

slovensku jako národní správce v obci Němčany na Podbořansku. Po převratu byl mezi lety 1949–1964 vězněn v těžkých komunistických žalářích a pracovních táborech uranových dolů. Podle přednášejícího byl dokonce nejdéle vězněným československým letcem z období 2. světové války. Zemřel roku 1981, jeho ostatky jsou pohřbeny v rodných Novosedlích nad Nežárkou.

Příspěvek Josefa Vochyána se zaměřil na pplk. Josefa Chytrého narozeného v roce 1920 v obci Bystrá u Humpolce. Rovněž i on odešel v roce 1939 do Polska, po zajištění Rudou armádou byl internován v SSSR. Po blízkovýchodní anabázi se dostal během roku 1941 lodí do Velké Británie a 26. 10. 1941 vstoupil do RAF. Zde byl vycvičen a sloužil v 311. bombardovací peruti jako palubní střelec na letounech Wellington v osádce R. Nedomy a později jako radiotelegrafista v osádce J. Polívky na letounech Liberator. Do Československa se vrátil v srpnu 1945 a pokračoval ve své službě v letectvu. Po převratu pod vedením KSČ byl z armády vyhozen a následné perzekuce se nevyhnuly ani jemu. Zemřel v roce 1976.

V závěru pojednala Adéla Nebřenská o významném leteckém instruktorovi Josefu Flekalovi. Hlavní část konference zakončil příspěvek Karla Kasala (mladšího), který pohovořil o svém otci Karlu Kasalovi, jenž působil v 312. čs. stíhací peruti a během roku 1944 se stal velitelem 313. čs. peruti. Po skončení referátů následoval zajištěný hromadný autobusový přesun do Prahy, kde byl celý program zakončen podvečerní komentovanou prohlídkou dočasně instalované výstavy „Rytíři nebes“, kterou provázela její kurátorka Ondřej Štěpánek.

Obr. 7. Účastníci konference v Národním muzeu při prohlídce výstavy Rytíři nebes, foto: Roman Škoda, Památník Lidice.